

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในภาคตะวันออก จึงได้ค้นคว้าศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ ดังนี้

1. แนวคิด หลักการ และจุดมุ่งหมาย ในการจัดการศึกษาปฐมวัย
2. การบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด
3. วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา
4. ปัญหาของการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย
5. การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด
 - 5.1 การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด
 - 5.2 ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. 2542 และระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด พ.ศ. 2542
 - 5.3 การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด 11 ด้าน ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านบุคลากร ด้านการประเมินผล ด้านมาตรการป้องกันความปลอดภัย ด้านการจัดกิจกรรมให้บริการแก่เด็ก ด้านความสัมพันธ์ชุมชนและการประชาสัมพันธ์ ด้านการจัดทำทะเบียนและการจัดเก็บข้อมูล ด้านการรายงานเกี่ยวกับเด็ก ด้านการรายงานผลการดำเนินงาน ด้านการจัดบริการเสริมอื่น ๆ
 - 5.4 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยของไทย
 - 5.5 เป้าหมายในการจัดประสบการณ์
 - 5.6 หลักสูตรก่อนประถมศึกษา พ.ศ. 2540 (อายุ 3 – 6 ปี)
 - 5.7 คำแนะนำในการเลี้ยงดูเด็กวัย 3 – 5 ปี
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิด หลักการ และจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาปฐมวัย

แนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยในต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยเริ่มต้นมาเป็นเวลานานแล้ว นับแต่สมัยกรีกและโรมัน โดยพลาโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) นักปรัชญาในสมัยศตวรรษที่ 3 และนักปรัชญาอีกหลายท่านในสมัยนั้นที่ได้เล็งเห็นความสำคัญของเด็กในช่วง 6 ปีแรกของชีวิต จากแนวความคิดของนักปรัชญาต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในสมัยต่อมา โดยพลาโตได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเด็กปฐมวัยว่ารัฐควรเตรียมเด็กตั้งแต่ทารกเพื่อให้พร้อมที่จะสนองความต้องการของประเทศ ส่วนอริสโตเติล (Aristotle) มองการศึกษาว่าเป็นสิทธิของส่วนบุคคลที่ควรได้รับ แนวความคิดของเขาเชื่อว่าควรให้บ้านและโรงเรียนมีส่วนในการเลี้ยงดูบุตร แนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยในยุคโบราณดังกล่าว ส่งผลให้นักปรัชญาศึกษาใช้เป็นแนวทางในการเสนอแนวทางในการจัดการศึกษาปฐมวัยอย่างหลากหลาย (เยวพา เศษะคุปต์, 2542 ก, หน้า 15 - 21) ดังเช่น

1. โฟรเบล (Froebel, 1782 – 1852 อ้างถึงใน เยวพา เศษะคุปต์, 2542 ข, หน้า 17)

นักปรัชญาศึกษาชาวเยอรมัน ได้ตั้งโรงเรียนอนุบาลสำหรับเด็กอายุระหว่าง 3 – 8 ปี ขึ้นในหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่งชื่อ Thuringian ในเมือง Blackenburg ประเทศเยอรมนี การเริ่มต้นของโฟรเบลถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาปฐมวัยอย่างแท้จริง โฟรเบลเรียกโรงเรียนอนุบาลของเขาว่า “Kindergarten” ซึ่งแปลว่า “สวนเด็ก” ไม่ใช่โรงเรียน โดยพยายามจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นธรรมชาติที่สุด ให้เหมือนกับเด็กเล่นอยู่ในสวน ไม่ได้มาโรงเรียน โดยเขาจะเน้นกิจกรรมของเด็ก เพราะเชื่อว่าเด็กทุกคนมีความสามารถอยู่ในและจะแสดงออกถ้าได้รับการสนับสนุน และยังพบว่านักเรียนจะสามารถเรียนได้ดีในสังคมที่เขามีความสุขนอกห้องเรียน โรงเรียนอนุบาลที่ดีควรมีจุดมุ่งหมายเฉพาะเพื่อพัฒนาเด็ก โดยอาศัยวิธีการในการให้เด็กได้เคลื่อนไหวและแสดงออกโดยอาศัยการเข้าสังคมกับเด็กอื่น ๆ เป็นแนวทาง ซึ่งปรัชญาศึกษาปฐมวัยของโฟรเบลมี 3 ประการ คือ

1) เด็กในฐานะที่เป็นมนุษย์ เด็กควรได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ และได้รับความสำเร็จจากการมีส่วนร่วมสัมพันธ์ทางสังคม

2) การเล่น ควรเป็นทั้งหัวใจที่สำคัญของการพัฒนาเด็ก เพราะการเล่นเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าเป็นกิจกรรมที่บริสุทธิ์ และเป็นหัวใจสำคัญของกิจกรรมสำหรับเด็ก

3) โรงเรียนอนุบาลซึ่งเป็นสังคมของเด็ก ควรมีส่วนช่วยไม่ให้เด็กถูกจำกัดอยู่กับประเพณีหรือระเบียบต่าง ๆ จนเกินไป

โฟรเบลเน้นว่า การศึกษาควรเป็นการพัฒนาความสนใจ และกระตุ้นให้เด็กมีความสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ โดยครูเป็นผู้เสนอแนะให้ โดยให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นขั้นตอน และอุปกรณ์ที่สำคัญของเขาคือ “การเล่น” ซึ่งเขาจะเรียกเครื่องเล่นของเขาว่า “ของขวัญ” (Gifts) มีประมาณ 30 ชุด ซึ่งประกอบด้วยลูกบอล ทรงกระบอก กรวย และไม้บล็อก โดยให้เด็กได้ทดลองถือ หยิบ จับ นับ แบ่ง วัด ฯลฯ กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ “นิทาน” โฟรเบลได้แต่งนิทานสำหรับเด็กเป็นเรื่องของสัตว์เลี้ยงที่มีชีวิตและความเป็นอยู่เหมือนคน ขณะเดียวกันก็ให้เด็กรักธรรมชาติของสัตว์โดยการร้องเพลงและทำท่าเลียนแบบ ซึ่งเด็ก ๆ ชอบมาก และมีความเพลิดเพลินตลอดเวลาที่มาโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2523, หน้า 99 – 100 อ้างถึงใน เขียวพา เชชะคุปต์, 2542 ข, หน้า 20) แนวความคิดของโฟรเบลได้มีผู้นำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนในระบอบต่อมาอย่างกว้างขวาง โดยแพร่หลายไปในหลาย ๆ ประเทศ และเป็นแนวทางในการกำหนดปรัชญาการศึกษาของการศึกษาในวัยนี้ และเป็นต้นแบบของการจัดโรงเรียนอนุบาลในปัจจุบัน

2. มอนเตสซอรี (Montessori, 1870 – 1950 อ้างถึงใน เขียวพา เชชะคุปต์, 2542 ข, หน้า 20-21) เป็นนักมานุษยวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยโรม ประเทศอิตาลี ผู้ซึ่งอุทิศเวลาให้กับการศึกษาของเด็กสลัมและเด็กปัญญาอ่อน มอนเตสซอรีได้คิดหาวิธีการสอนแบบเอกัตบุคคล (Individualized Instruction) และยังได้เน้นวิธีการจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและจิตวิทยาที่จะช่วยในการเจริญเติบโตของเด็ก จนเด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นถึงพัฒนาการของเด็กเป็นสำคัญ มุ่งส่งเสริมให้เด็กพัฒนาความสามารถและความสนใจของคนอย่างเต็มที่ ครูจะต้องจัดโปรแกรมการศึกษาให้กับเด็กโดยการเตรียมสิ่งแวดล้อมให้กับเด็กโดยใช้วัสดุประกอบการสอน (Didactic Materials) และชุดการสอนของมอนเตสซอรียังเป็นที่นิยมใช้จนถึงทุกวันนี้ อีกประการหนึ่งมอนเตสซอรีเน้นถึงความสำคัญของการศึกษาโดยใช้ประสาทสัมผัส (Sensory Education) ซึ่งอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เธอสร้างขึ้นจะเป็นการฝึกประสาทสัมผัสทั้งสิ้น แนวความคิดนี้สอดคล้องกับความคิดของเปียเจต์ ซึ่งเน้นว่าการให้เด็กทำ กิจกรรมเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวจะเป็นพื้นฐานเพื่อวัดผลของพัฒนาการทางสติปัญญา แนวคิดและทฤษฎีของมอนเตสซอรีที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาระดับอนุบาลทุกวันนี้ คือ

1) ทฤษฎีความเป็นอิสระในการเลือกกิจกรรม มอนเตสซอรีเสนอว่า ครูควรเปลี่ยนบทบาทจากผู้ที่มีหน้าที่ในการสอนแต่อย่างเดียวนมาเป็นผู้สังเกตการณ์ (Observer) และผู้จัดหาอุปกรณ์และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้เด็ก (Facilitator) และคอยสังเกตว่าเด็กจะทำอะไรบ้าง

2) ความเชื่อในเรื่อง “อิสราภาพทางการศึกษา” (Auto Education) โดยเน้นให้ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกกิจกรรมที่ตนสนใจ เธอได้เสนออุปกรณ์การศึกษาให้เด็กได้เล่น ซึ่งเป็นจุด

เริ่มต้นของอุปกรณ์ทางการศึกษา (Didactic Materials) ในปัจจุบัน

3) การฝึกการรับรู้ การฝึกการรับรู้ควรเป็นทักษะเบื้องต้นของการอ่าน การเขียน และการสอนคำ

4) ควรให้การศึกษาแก่พ่อแม่ โดยให้พ่อแม่มีความรู้ด้านสุขภาพอนามัย วิธีการในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ฯลฯ

3. คิวอี้ (Dewey, 1859 – 1952 อ้างถึงใน เขาวพา เดชะคุปต์, 2542 ข, หน้า 21-22) เป็นนักปฏิรูปการศึกษาชาวอเมริกัน โดยปฏิรูปการศึกษาจากระบบเก่าเป็น “ระบบก้าวหน้า” หรือการศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressivism) คิวอี้เป็นนักคิดและนักปฏิบัติ เขาเชื่อว่า “การศึกษา” คือกระบวนการของชีวิตที่ดำเนินไปตลอดเวลา ไม่ใช่การเตรียมการเพื่ออนาคต โรงเรียนในความคิดของคิวอี้ควรทำหน้าที่สังคมขนาดเล็ก ที่จะช่วยฝึกพื้นฐานประชาธิปไตยในแง่การอยู่ร่วมกัน ความร่วมมือ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ฯลฯ นอกจากนี้ การสอนให้คนมีทักษะในการดำรงชีวิตควรเป็นจุดประสงค์ที่สำคัญในหลักสูตร ซึ่งได้แก่ การตัดสินใจ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การประเมินผล และการตระหนักในสิ่งต่าง ๆ

จากปรัชญาการศึกษาของคิวอี้จะนำมาสู่การเตรียมประสบการณ์ในโรงเรียนอนุบาลหรือสถานรับเลี้ยงเด็กในแง่ที่让孩子เรียนรู้เรื่องราวและมีประสบการณ์เกี่ยวกับสังคม โดยเน้นว่าให้เด็กกระทำในสิ่งที่ตนสนใจ เขาเชื่อว่าประสบการณ์เรียนรู้ที่จัดให้กับเด็กควรมีความต่อเนื่อง และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกระฉับกระเฉง (Actively Involved) และเด็กควรมีอิสรภาพในการเรียน คำพูดที่ว่า “การเรียนรู้โดยการกระทำ (Learning by Doing)” เป็นปรัชญาที่สำคัญของเขา คิวอี้เป็นนักการศึกษาที่มีวิธีการคิดแบบวิทยาศาสตร์ คืออาศัยเหตุผลและข้อมูลในการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ และต้องมีการตั้งสมมุติฐานก่อนตัดสินใจ เขาเชื่อว่าการพัฒนาสติปัญญาของเด็กจะต้องฝึกให้เด็กคิดแบบวิทยาศาสตร์และอย่างมีระบบ แนวความคิดของคิวอี้ที่มีต่อการศึกษาปฐมวัย ได้แก่

1) การศึกษาไม่ใช่เป็นการเตรียมการเพื่อชีวิต แต่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (Education is life long process)

2) การเรียนรู้จะเป็นผลผลิตจากการทำกิจกรรมซึ่งจะแสดงถึงความสนใจของเด็ก โดยเน้นการให้เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้

3) การให้อิสรภาพในการเรียนจะเป็นพื้นฐานของพัฒนาการการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนที่กล่าวมาของนักปรัชญาการศึกษาต่าง ๆ พบว่า มีความคล้ายคลึงกันในหลายประการ เช่น มุ่งให้เกิดเกิดอิสรภาพในการเรียนรู้ และเป็นประสบการณ์ตรงที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติ ค้นคว้า ทดลองด้วยตนเอง ซึ่งแนวความคิดของนักการศึกษาต่าง ๆ ได้มีผู้ประยุกต์มาใช้ในการจัดการศึกษาปฐมวัยในปัจจุบันอย่างกว้างขวางในหลายรูปแบบ ดังเช่น มาสโซเกลีย (Massoglia, 1977 อ้างถึงใน เขียวพา เดชะคุปต์, 2542 ข, หน้า 14) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยทุกรูปแบบควรมีส่วนสำคัญ ดังนี้

- 1) เป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทุกด้าน นับตั้งแต่แรกเกิดจนเริ่มเข้าเรียนในระบบโรงเรียน
- 2) วางพื้นฐานทางสุขภาพอนามัยให้กับเด็กตั้งแต่ต้น รวมทั้งเด็กที่มีข้อบกพร่องต่าง ๆ
- 3) สิ่งแวดล้อมทางบ้านควรมีส่วนช่วยให้เด็กเจริญเติบโต และพัฒนาในทุก ๆ ด้าน
- 4) พ่อแม่ควรเป็นครูคนแรกที่มีความสำคัญต่อลูก อิทธิพลจากทางบ้านควรมีผลต่อกระบวนการในการพัฒนาเด็ก

แนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย

การศึกษาของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นับเป็นการศึกษาก่อนมีระบบโรงเรียน ชาวบ้านจะส่งลูกชายไปเรียนที่วัด มีพระสงฆ์เป็นครูผู้สอน ส่วนเจ้านายเชื้อพระวงศ์เข้าโรงเรียนราชกุมารและโรงเรียนราชกุมารี ต่อมาเมื่อมีการศึกษาอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีแนวความคิดมาตั้งแต่โครงการศึกษาชาติ พ.ศ. 2441 เป็นต้นมา จนถึงโครงการศึกษาชาติ พ.ศ. 2464 การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในรูปของโรงเรียนชั้นมูลศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็นกินเดอเกาเดน โรงเรียนบูรพทกกับโรงเรียน ก.ข.นโม เป็นการสอนตามวัดและตามบ้าน วิชาที่เรียนได้แก่ อ่าน เขียน เลข หรือที่เรียกว่า ไตรภาค เพื่อเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาต่อไป ในระหว่างปี พ.ศ. 2466-2470 โรงเรียนราษฎรที่มีชื่อเสียง ได้แก่ โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย โรงเรียนราชินี และโรงเรียนมาแตร์เดอี ได้เริ่มเปิดสอนแผนกอนุบาลขึ้น โดยนำวิธีการสอนแบบโฟรเบลและมอนเตสเซอร์มาเป็นตัวอย่าง ในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (พ.ศ. 2475) รัฐบาลสมัยนั้นได้ตั้งโรงเรียนชั้นอนุบาลเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2483 คือโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ และยังคงดำเนินการสอนอยู่จนถึงปัจจุบัน ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2497 เป็นต้นมา รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้เอกชนเปิดโรงเรียนระดับปฐมวัย เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐ โดยรัฐบาลให้การช่วยเหลืออุดหนุนทางการเงินและยังช่วยผลิตครูและอบรมครูแก่โรงเรียนอนุบาลเอกชนด้วย (เขียวพา เดชะคุปต์, 2542 ก, หน้า 38-45)

ในการจัดศูนย์ตั้งศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนในประเทศไทยนั้น ได้พิจารณาจากแนวคิดในสาขาวิชาต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2526, หน้า 246) ดังนี้

1. แนวคิดทางจิตวิทยาพัฒนาการ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพัฒนาการของเด็กแต่ละวัยเป็นอย่างไร มีความสามารถ มีความต้องการอย่างไร เพราะฉะนั้นจุดมุ่งหมายของการศึกษาในศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนจึงควรมุ่งส่งเสริมพัฒนาการตามวัยของเด็ก

2. แนวคิดทางทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของคนและที่มาของพฤติกรรม ตลอดจนชี้แนวทางในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ ช่วยในการที่ครูหรือผู้ดูแลเด็กจะสร้างประสบการณ์ปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสม และสร้างเสริมพัฒนาการเด็ก

3. แนวคิดทางปรัชญา ได้แก่ แนวคิดของนักการศึกษาผู้บุกเบิกทางด้านอนุบาลศึกษา และการศึกษาก่อนวัยเรียนที่เน้นถึงคุณค่าชีวิตของเด็กแต่ละคน การให้เด็กมีเสรีที่จะเรียนรู้จากประสบการณ์ ความจำเป็นในการจัดสิ่งเร้าและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมพัฒนาการและความสร้างสรรค์ของเด็ก

4. แนวคิดจากวิทยาการด้านโภชนาการ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงช่วงระยะสำคัญที่สุดของพัฒนาการของมนุษย์คือวัยเด็กตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงวัยเริ่มเข้าเรียน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พัฒนาการทางกายและทางสมองเจริญอย่างมากเมื่อเทียบกับวัยอื่น การให้อาหารที่เหมาะสมแก่เด็กในวัยก่อนเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น

5. แนวคิดจากความจำเป็นในการสร้างและส่งเสริมทรัพยากรมนุษย์เพื่อการพัฒนาประเทศ ประเทศไทยจะพัฒนาได้ดีถ้าพลเมืองไทยมีความซื่อสัตย์ ขยัน ประหยัด อดทน มีวินัย มีความคิดริเริ่มแก้ปัญหา

การจัดสถานศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในประเทศไทย ขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่กลุ่มเป้าหมายและหน่วยงานที่จัดการศึกษา โดยหน่วยงานของรัฐที่จัดการศึกษาระดับนี้ได้แบ่งระดับในการจัดการศึกษาเป็น 3 ประเภท (เขาวพา เดชะคุปต์, 2542 ก, หน้า 68) คือ

1. จัดในรูปของชั้นเด็กเล็กหรือชั้นอนุบาล ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา กรมการฝึกหัดครู (โรงเรียนสาธิต) ทบวงมหาวิทยาลัย (โรงเรียนสาธิต) สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น (โรงเรียนเทศบาลและเมืองพัทยา) กรมประชาสัมพันธ์ สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

2. จัดเป็นศูนย์พัฒนาเด็ก ได้แก่ สำนักอนามัย (กรุงเทพมหานคร) สำนักพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร) กรมการศาสนา กรมการพัฒนาชุมชน และกรมอนามัย (ศูนย์โภชนาการเด็ก)

3. จัดการศึกษาทั้งในรูปศูนย์พัฒนาเด็กและชั้นเด็กเล็ก ได้แก่ กรมประชาสัมพันธ์ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ทบวงมหาวิทยาลัย (โรงเรียนสาธิต)

รูปแบบของการจัดบริการสถานเลี้ยงเด็กที่มีคุณภาพมี 4 รูปแบบ (กุศล สุนทรธาดา และจิตตินันท์ เชระคุปต์, 2544, หน้า 252-255) ดังนี้

1. สถานบริบาลและพัฒนาเด็กปฐมวัย เป็นสถานเลี้ยงเด็กนอกระบบโรงเรียน รับเด็กแรกเกิด – 3 ปี ส่วนใหญ่ใช้ชื่อว่า “ศูนย์บริบาลเด็กเล็กหรือเด็กอ่อน/สถานรับเลี้ยงเด็ก/เนอสเซอรี่” เป็นการให้บริการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ให้ได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดในด้านสุขภาพอนามัยการเจริญเติบโตและพัฒนาการตามวัย โดยเน้นในเรื่องของการให้อาหารแก่เด็ก การดูแลการขับถ่ายและทำความสะอาดร่างกาย การห่อถ่อมให้นอน และการจัดกิจกรรมให้เล่น ผู้ดูแลเด็กมักเป็นพยาบาล หรือมีพื้นความรู้ทางพยาบาล สำหรับการดูแลเด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ซึ่งเป็นวัยเปราะบางต่อปัญหาสุขภาพและการเจ็บป่วย การดูแลเด็กจิตวิทยาเด็กอายุ 1–3 ปี ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น อัตราส่วนของผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก (1:3) ก่อนข้างน้อย เนื่องจากต้องการดูแลอย่างใกล้ชิด ปลอดภัยเป็นพิเศษ การบริหารจัดการลักษณะนี้ พบทั่วไปในโรงพยาบาลของรัฐและเอกชน ตลอดจนในสถาบันการศึกษาอุดมศึกษาบางแห่ง และสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชน ที่ขออนุญาตจัดตั้งกับกรมประชาสงเคราะห์ ส่วนใหญ่ที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแบ่งเบาภาระการเลี้ยงดูของบุคลากร และเป็นสวัสดิการของหน่วยงาน รวมทั้งให้บริการหารายได้แก่ประชาชนทั่วไป รูปแบบการให้บริการในการรับเลี้ยงดูอายุเริ่มต้นไม่แน่นอน จะแตกต่างกันเท่าใดขึ้นอยู่กับนโยบายของการจัดบริการ บางแห่งรับเด็กอ่อนตั้งแต่แรกเกิด เพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่มีความจำเป็น แต่ก็มีบริการส่งเสริมให้เด็กได้รับนมแม่ด้วย บางแห่งไม่รับเด็กอ่อนที่ยังช่วยตนเองไม่ได้เลย จะเริ่มรับเด็กที่พอจะพูดคุยกันรู้เรื่องตั้งแต่ 1 ปี 6 เดือน เป็นต้นไป การจัดกลุ่มเด็กในการดูแลขึ้นอยู่กับอายุของเด็กที่รับ ถ้ามีเด็กอ่อนวัยทารกมักแยกการดูแลออกจากวัยอื่น บางแห่งแบ่งกลุ่มเด็กตามช่วงอายุห่างกัน 1 ปี บางแห่งจัดเด็กไว้ด้วยกันไม่แยกตามกลุ่มอายุ ช่วงเวลาให้บริการตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ ต่อเนื่องกันตลอดปี

2. ศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัย เป็นสถานเลี้ยงเด็กนอกระบบโรงเรียน รับเด็กแรกเกิดถึง 3 ปี มักพบชื่อว่า “ศูนย์พัฒนาเด็ก/สถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก” เป็นการให้บริการเลี้ยงดูและเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กอายุแรกเกิด–6 ปี ให้มีพัฒนาการสมวัย โดยเน้นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานและส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็กแบบองค์รวม ผ่านการจัดประสบการณ์ในรูปของ กิจกรรมที่หลากหลาย และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามความสนใจ และความสามารถของเด็กในแต่ละวัย ไม่เน้นการเรียน เขียน-อ่าน-นับเลข แต่ให้เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่น ผู้ดูแลเด็กมักเป็นผู้ที่มีความรู้ทางพัฒนาการเด็ก/จิตวิทยาเด็ก หรือผู้ที่มีประสบการณ์การอบรมเลี้ยงดูเด็ก และผ่านการฝึกอบรมการดูแลเด็ก ถ้ามีเด็กอ่อนจำเป็นต้องมีพยาบาลประจำศูนย์พัฒนาเด็กแบบนี้ด้วย การจัดประสบการณ์ให้เด็กในรูปนี้มีความยืดหยุ่นในการจัดกิจกรรมตามนโยบาย

หรือปรัชญาที่ยึดถือหรือผสมผสานแนวคิดการพัฒนาเด็กหลาย ๆ แบบมาประยุกต์ใช้ได้ อัตราส่วนของผู้ดูแลเด็กต่อเด็กจะแตกต่างกันไปตามอายุเด็กที่ดูแล ส่วนใหญ่จะมีการจำแนกเด็กตามกลุ่มอายุที่เด็กมีพัฒนาการใกล้เคียงกันไว้ด้วยกัน อายุเด็กแรกรับตั้งแต่ 2 ปี 6 เดือน ถึง 6 ปี เป็นเด็กเตรียมอนุบาล (2½ - 3½ ปี) เด็กอนุบาล 1 (3½ - 4½ ปี) เด็กอนุบาล 2 (4½ - 5½ ปี) และเรียกชื่อแบบในระบบโรงเรียน ช่วงเวลาให้บริการตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ต่อเนื่องกันตลอดปี และเวลารับ-ส่งเด็กก่อนข้างยี่หุบตามความต้องการของผู้ปกครอง การจัดบริการรูปแบบนี้ พบทั่วไปตามศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชน ศูนย์พัฒนาเด็กในสถานประกอบการ กรมประชาสัมพันธ์ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาเด็กของกรมอนามัย สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันของสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดของกรมการศาสนา ศูนย์พัฒนาเด็กของมูลนิธิเอกชน และสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กของเอกชนที่จัดตั้งกับกรมประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของการจัดบริการบางแห่งมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป เช่น กรมอนามัย จะเน้นการเฝ้าระวังและติดตามภาวะโภชนาการและการพัฒนาการของเด็กเป็นพิเศษ เป็นต้น

3. สถานศึกษาปฐมวัย เป็นการให้บริการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาในระบบโรงเรียน รับเด็กอายุ 2½ - 6 ปี มักพบชื่อเรียกว่า “โรงเรียนอนุบาล หรือชั้นอนุบาลในโรงเรียนประถมศึกษา” ให้เด็กมีพัฒนาการถึงขีดสุดศักยภาพ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยคำนึงถึงความสำคัญของสภาวะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูและครอบครัวของเด็ก ตลอดจนการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก มีการจัดการเรียน การสอน และการวางแผนจัดประสบการณ์สำหรับเด็กอย่างเป็นระบบ มีรูปธรรมชัดเจน ในการให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ด้วยสื่อการเรียน การสอนแบบต่าง ๆ ครูเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนให้เด็ก ซึ่งมีคุณวุฒิระดับปริญญาตรีด้านอนุบาลศึกษา/ปฐมวัยศึกษา และผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก และมักจะมีผู้ช่วยครูหรือพี่เลี้ยงช่วยอยู่ด้วย มีการแบ่งชั้นเรียนตามวัยของเด็ก แต่ละช่วงอายุห่างกัน 1 ปี เป็นชั้นเด็กเล็ก (เตรียมอนุบาล) อนุบาล 1 และ 2 อนุบาล 1 2 และ 3 โดยรับเด็กอายุตั้งแต่ 2½ - 5 ปี ให้อยู่ในชั้นอนุบาลที่แยกส่วนเป็นห้องเรียนต่างหากจากชั้นประถมศึกษาในโรงเรียน และมีการบริหารจัดการแตกต่างออกไป ช่วงเวลาให้บริการ ตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ และมักแบ่งเป็น 2 ภาคการศึกษา ตามระบบโรงเรียน ได้แก่ ภาคต้นและภาคปลาย รูปแบบการจัดบริการ พบในโรงเรียนประถมศึกษา (สังกัดสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ และกรุงเทพมหานคร) โรงเรียนเทศบาล (สังกัดสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ) โรงเรียนเอกชน (สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน)

4. สถานบริการช่วยเหลือเด็กปฐมวัยในภาวะยากลำบาก เป็นการให้บริการช่วยเหลือดูแลและส่งเสริมพัฒนา และบำบัดรักษาเด็กปฐมวัยที่มีปัญหาต่าง ๆ ให้ได้รับการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาได้สอดคล้องกับความต้องการและการพัฒนาการตามวัย โดยมีรูปแบบการให้บริการในลักษณะของการเข้าไปแทรกแซงช่วยเหลือเด็กตามลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กบนพื้นฐานของสิทธิเด็กที่พึงมี เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องหรือจัดปัญหาให้ลูกหลานรุนแรงขึ้นได้ การจัดบริการที่พบมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของหน่วยงานให้บริการ ได้แก่ สถานสงเคราะห์เด็ก สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ ให้การดูแลเด็กที่ถูกทอดทิ้ง ถูกทำร้ายหรือเป็นเด็กกำพร้า ไม่มีครอบครัวดูแล หรือเด็กพิการ และจัดหาครอบครัวบุญธรรมหรือครอบครัวอุปถัมภ์ให้เด็ก ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาการ/โรงพยาบาล สังกัดกรมสุขภาพจิต ให้การบำบัดรักษาและฟื้นฟูแก้ไขปัญหาพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเคลื่อนที่สังกัดกรมการพัฒนาชุมชน ให้บริการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกลหรือในท้องถิ่นทุรกันดาร หน่วยงานเหล่านี้ให้บริการที่หลากหลาย เพื่อสนองความต้องการของเด็กที่มีลักษณะพิเศษ

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทยมีลักษณะการจัดบริการที่หลากหลาย ทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้อยู่บนนโยบายและวัตถุประสงค์ของการจัด การจัดการบริการไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ก็ล้วนแต่มีจุดเน้นให้เด็กได้พัฒนาความพร้อมทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อจะได้เข้าศึกษาในระดับที่สูงขึ้น

หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

หลักการจัดการศึกษาปฐมวัยควรมุ่งเน้นพัฒนาเด็กใน 3 ประการ (ภรณ์ คุรุรัตน์, 2523, หน้า 1) ดังนี้

1. ความเสมอภาคทางโอกาส เด็กทุกคนไม่ว่าจะมาจากที่ใด สังคมใดจะมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับการพัฒนาในระดับปฐมวัย เพื่อให้เจริญเติบโตไปสู่ความเป็นพลเมืองดี มีคุณภาพ โดยเฉพาะในชนบท ในถิ่นสลัม หรือเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ยากไร้ ควรได้รับการพิจารณาช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้ได้รับการพัฒนาตามแนวทางเช่นเดียวกับที่เด็กในเมืองได้รับ

2. การพัฒนาศักยภาพของเด็ก มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพหรือความสามารถอยู่ในตัว ซึ่งติดตัวมาแต่กำเนิด ศักยภาพต่าง ๆ เหล่านี้สามารถพัฒนาได้ และจะสามารถนำออกมาใช้เมื่อได้รับการกระตุ้นทั้งจากสิ่งแวดล้อมและแรงจูงใจภายในตัวเอง การศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้จะต้องพยายามดึงเอาศักยภาพของเด็กแต่ละคนออกมา และพัฒนาศักยภาพนั้นให้เจริญงอกงามสมบูรณ์

3. ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันตามคุณสมบัติประจำตัวและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับ การจัดการศึกษาจะต้องตระหนักถึงหลักความจริงนี้ การตระหนักถึงธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลจะเป็นพื้นฐานในการวางแผนทางพัฒนาเด็กตามลักษณะเฉพาะของเขา และเป็นการพยายามเข้าถึงตัวเด็กแต่ละคนด้วย

หลักการการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2539, หน้า 15) มีดังนี้

1. ประสพการณ์ที่จัดให้แก่เด็ก ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กครบทุกด้าน
2. ประสพการณ์ที่จัดให้แก่เด็ก คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
3. เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยการเล่นและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง
4. สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อพัฒนาการของเด็ก
5. บุคลากรมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็ก และมีทักษะในการจัดประสพการณ์การเรียนรู้

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี เป็นการจัดในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษาแก่เด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ตามวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยมีหลักการ (กรมวิชาการ, 2540, หน้า 31-34) ดังนี้

1. เป็นการจัดการศึกษาให้ครอบคลุมเด็กทุกประเภท ที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี
2. เป็นการพัฒนาเด็กโดยยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา
3. เป็นการพัฒนาโดยองค์รวม ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ผ่านกิจกรรมการเล่นที่เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคล
4. เป็นการจัดประสพการณ์ที่让孩子สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข
5. เป็นการพัฒนาเด็กโดยบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา
6. เป็นการพัฒนาเด็กโดยให้ครอบครัว และชุมชนมีส่วนร่วม

กล่าวโดยสรุป หลักการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้น เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิด-6 ปี โดยจัดให้ครอบคลุมเด็กทุกประเภท โดยเฉพาะในชนบท ในถิ่นสลัม หรือเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ยากไร้ ควรได้รับการพิจารณาช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพื่อพัฒนาความสามารถ

ของเด็กให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพ โดยจัดให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็กแต่ละคน เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัย

จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2526, หน้า 246) มีดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางกายของเด็กอย่างเต็มที่ เพื่อจะได้เป็นพลเมืองไทยที่มีอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง
2. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางบุคลิกภาพ อารมณ์ และสังคมของเด็ก เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพสมบูรณ์ มีความเข้มแข็งทางจิตใจที่จะเผชิญอุปสรรคและอันตรายได้
3. เพื่อให้เด็กมีนิสัยขยัน แข็งแรง ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย ประหยัด สะอาด
4. เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ
5. เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนหรือศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก
6. เพื่อตระหนักในปัญหาความเบี่ยงเบนของพัฒนาการเสียแต่แรก และดำเนินการต่อไปโดยเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัย เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้เด็กสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด

คำว่า การบริหารหรือการจัดการ มีคำศัพท์ที่นิยมใช้อยู่ 2 คำ คือ การบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) ในปัจจุบันนิยมใช้แทนกันได้ในความหมายเดียวกัน ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารหรือการจัดการ ไว้ดังนี้ (กมล รอดคล้าย, 2537, หน้า 58)

ดรักเกอร์ (Drucker, 1979 อ้างถึงใน กมล รอดคล้าย, 2537, หน้า 58) ได้ให้ความหมายของการบริหารว่า หมายถึง การทำงานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป โดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำ กล่าวคือ ทรัพยากรบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การ ในการใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่น ๆ เช่น เงิน เครื่องมือ อุปกรณ์ และข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

สมพงษ์ เกษมสิน (2520 อ้างถึงใน กมล รอดคล้าย, 2537, หน้า 58) ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร คือการใช้ศาสตร์และศิลป์เพื่อนำเอาทรัพยากรมาประกอบการตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

กมล รอดคล้าย (2537, หน้า 58) ได้สรุปไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การนำเอาทรัพยากรมาใช้ดำเนินงานตามกระบวนการจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนในการบริหารงาน

ฟาโยล (Fayol, 1949, pp. 19-42 อ้างถึงใน ธร สุนทรายุทธ, ม.ป.ป., หน้า 21) ได้เสนอพฤติกรรมและหน้าที่งานที่ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติเป็นแนวทางสำคัญที่ก่อให้เกิดความร่วมมือในการบริหารงาน ซึ่งประกอบด้วย

1. การวางแผน (To Plan) หมายถึง การคาดการณ์การทำงาน โดยจัดวางแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า
2. การจัดหน่วยงาน (To Organize) หมายถึง การเสริมสร้างองค์การด้านคนและวัสดุสิ่งของออกไปตามหน้าที่ของหน่วยงาน
3. การออกคำสั่งบังคับบัญชา (To Command) หมายถึง การออกคำสั่งบังคับบัญชาให้บุคคลในหน่วยงานปฏิบัติงาน
4. การประสานงาน (To Coordinate) หมายถึง การร่วมมือกันทำงานเพื่อให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปด้วยดี
5. การควบคุมงาน (To Control) หมายถึง การควบคุมดูแลให้งานทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินการไปตามกฎเกณฑ์แบบแผนหรือคำสั่งตามที่กำหนดไว้แล้ว

ต่อมากูลิกและเออร์วิค (Gulick & Urwick, 1937, pp. 15-27 อ้างถึงใน ธร สุนทรายุทธ, ม.ป.ป., หน้า 21) ได้ขยายแนวคิดของ ฟาโยล ว่าหน้าที่ของผู้บริหารว่า มี 7 ประการ เรียกว่า POSDCoRB มีรายละเอียด ดังนี้

P = Planning หมายถึง การวางแผนหรือโครงการว่า มีงานอะไรบ้างที่ต้องปฏิบัติตามลำดับ และกำหนดแนวทางปฏิบัติพร้อมกับวัตถุประสงค์

O = Organizing หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมกับกำหนดลักษณะและวิธีติดต่อประสานสัมพันธ์กัน ตามอำนาจหน้าที่จากสูงไปหาลดหลั่นกันไป

S = Staffing หมายถึง การบริหารงานบุคลากรในหน่วยงาน รวมถึง การแต่งตั้ง การบรรจุ การฝึกอบรม การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่การงาน

D = Directing หมายถึง การนำหรือการสั่งการให้ทำงาน รวมทั้งการติดตามและดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

Co = Coordinating หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อย หรือตำแหน่งต่าง ๆ ภายในองค์การให้เข้ากันได้ เพื่อให้งานเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ไม่ให้มีการทำงานก้าวก่ายและขัดแย้งกัน

R = Reporting หมายถึง การเสนอรายงานต่อผู้บริหารที่รับผิดชอบได้ทราบความเคลื่อนไหว ความเป็นไปของงานเป็นระยะ เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าของงาน การเสนอรายงาน จำเป็นต้องมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน มีการวิจัย การประเมินผลเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงงานต่อไป

B = Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณการเงิน การวางแผน หรือโครงการในการใช้จ่ายเงิน ตลอดจนควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบและรัดกุม

การบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์นั้น กรมการศาสนาได้กำหนดให้ใช้ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. 2542 และระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด พ.ศ. 2542 เป็นแนวทางในการบริหารงาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวด 1 การจัดตั้งและการดำเนินงาน หมวด 2 การจัดการศึกษา หมวด 3 การบริหาร หมวด 4 การขุบเล็ก และหมวด 5 เบ็ดเตล็ด โดยกำหนดแนวทางในการบริหารงาน 11 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานที่เกี่ยวกับด้านอาคารสถานที่ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านบุคลากร ด้านการประเมินผล ด้านมาตรการป้องกันความปลอดภัย ด้านการจัดกิจกรรมให้บริการแก่เด็ก ด้านความสัมพันธ์ชุมชนและการประชาสัมพันธ์ ด้านการจัดทำทะเบียนและการจัดทำข้อมูล ด้านการรายงานเกี่ยวกับเด็ก ด้านการรายงานผลการดำเนินงาน และด้านการจัดบริการเสริมอื่น ๆ โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดในการดำเนินงานต่อไป สำหรับศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดนั้น เป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ที่ตั้งอยู่ในวัดทั่วไป และวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น หรือวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา

วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา

การพัฒนาวัด

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) กรมการศาสนาได้รับอนุมัติให้บรรจุโครงการพัฒนาวัดเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ไว้ในแผนพัฒนาฉบับดังกล่าว (กรมการศาสนา, ม.ป.ป) กิจกรรมในการพัฒนาวัด ได้แก่ การปรับปรุงด้านวัตถุ การปรับปรุงสภาพโดยทั่วไปของวัดให้มีสภาพร่มรื่น มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีสัญลักษณ์แห่งความเป็นวัดในพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกต่อประชาชน พระภิกษุ สามเณร ตามแนวแห่งพุทธบัญญัติ เช่น การศาสนกิจ การศึกษา การอนุรักษ์ศิลปะ การส่งเสริมวัฒนธรรมและการสังคมสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล

และคณะสงฆ์ กล่าวโดยสรุป เราอาจแยกการพัฒนาวัดออกเป็น 3 ประการ (ประมุข พงษ์ศิวกัญ, 2525, หน้า 120 - 121) ดังนี้

1. ศาสนวัตถุ ได้แก่ การจัดอาคารเสนาสนะที่ตั้งและทรัพย์สินของวัด
2. ศาสนธรรม ได้แก่ การส่งเสริมการปฏิบัติและการเผยแผ่พระธรรมวินัย
3. ศาสนบุคคล ได้แก่ การเสริมสร้างให้พระภิกษุสามเณรมีวัดปฏิบัติทั้งคัมภีร์และปลูกฝังศรัทธาของสาธุชนทั่วไป

ถ้าพิจารณาตามหลักการทั้ง 3 ประการนี้แล้ว วัดโดยทั่วไปก็ควรได้เริ่มการพัฒนาขึ้นตั้งแต่การจัดวางแผนผังวัด คือ จัดหมวดหมู่ของอาคารต่าง ๆ ภายในวัดให้เป็นสัดส่วนซึ่งอาจเรียกเป็นเขต ดังนี้

เขตพุทธาวาส เป็นบริเวณที่ตั้งของอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ และเจดีย์

เขตสังฆาวาส เป็นบริเวณที่พักอาศัยของภิกษุสามเณร คือ กุฏิ รวมถึงอาคารประกอบอื่น ๆ เช่น หอสวดมนต์ หอฉัน โรงครัว อาคารสาธารณูปโภค

เขตสาธารณะสงเคราะห์ เป็นเขตที่กันไว้ใช้ประโยชน์เพื่อการสาธารณกุศลหรือสงเคราะห์ประชาชน เช่น โรงเรียนปริยัติธรรม ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ฌาปนสถาน และสมาคมทางศาสนา เป็นต้น

เขตจัดประโยชน์ บางวัดซึ่งมีพื้นที่กว้างขวางอาจจัดบริเวณเพื่อการจัดประโยชน์เพื่อหารายได้เป็นการบำรุงวัดก็ได้

หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา

กรมการศาสนา (2541, หน้า 257 - 260) ได้กำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และวัดอุทยานการศึกษาไว้ดังนี้

1. วัดพัฒนาตัวอย่าง มีคุณสมบัติเบื้องต้น ดังนี้
 - 1.1 เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเจ้าอาวาสของวัดนั้นจะต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายและระบอบ
 - 1.2 มีพระภิกษุอยู่ประจำตลอดทั้งปี ไม่น้อยกว่า 5 รูป เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 3 ปี
 - 1.3 มีอาคารเสนาสนะมั่นคง เป็นระเบียบสวยงาม บริเวณสะอาด เรียบร้อย ร่มรื่น
 - 1.4 จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัดอย่างมีระเบียบ

1.5 มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ชุมชน

1.6 ไม่เคยได้รับการคัดเลือกให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างหรือวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นมาก่อน

2. วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น มีคุณสมบัติเบื้องต้น ดังนี้

2.1 เป็นวัดที่มีคุณสมบัติตามวัดพัฒนาตัวอย่างทุกประการ

2.2 ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี

2.3 ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงเจ้าอาวาสแห่งวัดพัฒนาตัวอย่างนั้น ผู้ซึ่งได้รับพัฒนา และโล่ประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระสังฆราชแล้ว มรณภาพ หรือย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแห่งวัดอื่น เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันซึ่งมาดำรงตำแหน่งแทน และมีผลงานการพัฒนาวัดดีเด่นไม่ต่ำกว่า 3 ปี (ต้องเป็นผลงานที่ปฏิบัติอยู่ในวัดปัจจุบัน) สามารถขอรับพัฒนา และโล่ประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระสังฆราชได้ตามระเบียบกรมการศาสนา

2.4 มีการดำเนินการจัดทำสวนสมุนไพรในวัด

3. วัดที่เป็นอุทยานการศึกษา มีคุณสมบัติเบื้องต้น ดังนี้

3.1 เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมายและเจ้าอาวาสของวัดนั้นจะต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายและกรมการศาสนา

3.2 มีพระภิกษุอยู่ประจำตลอดทั้งปีไม่น้อยกว่า 3 รูป เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 3 ปี

3.3 เป็นวัดที่อยู่ในแหล่งชุมชน

3.4 มีความร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ

3.5 มีสถานที่เสนอข่าวสาร ข้อมูล และความรู้ทางวิชาการ เช่น ห้องสมุด หอกระจายข่าว สถานที่อ่านหนังสือ

3.6 จัดสื่อการเรียนการสอนอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น เทป วิทยุ วีซีดี วีซีดี ทีวี วัสดุ วารสาร นิทรรศการ ป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม ป้ายบอกชื่อต้นไม้

3.7 จัดให้มีพิพิธภัณฑ์สถาน หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

3.8 มีการจัดการเรียนการสอนทางตรงหรือทางอ้อม

3.9 มีแผนผังวัดแสดงบริเวณอาคารเสนาสนะจัดตั้งไว้บริเวณด้านหน้าวัด

3.10 มีการดำเนินการจัดทำสวนสมุนไพรในวัด

ขั้นตอนการจัดวัดตามโครงการอุทยานทางการศึกษา

1. จัดให้มีความสวยงาม มีระเบียบเรียบร้อย ร่มรื่น ดังนี้

1.1 ดำเนินการปลูกไม้ยืนต้น ไม้โตเร็วในบริเวณที่เป็นที่กว้างให้เป็นแนว คูแล้วเป็นระเบียบสวยงาม หากบริเวณวัดมีเนื้อที่แคบควรปลูกไม้ประดับ โดยจัดเป็นสวนหย่อมให้เหมาะสม และตัดแต่งกิ่งไม้ให้ดูสวยงามอยู่เสมอ

1.2 กวดขันดูแลเรื่องความสะอาด โดยการจัดภาชนะรองรับขยะมูลฝอยจัดวางไว้ให้เพียงพอตามความเหมาะสม

1.3 เก็บ ปัด กวาด บริเวณวัดอาคารเสนาสนะ โดยสม่ำเสมอเป็นประจำ

2. จัดหาแหล่งน้ำไว้บริการแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป โดยการขุดลอกแหล่งน้ำเดิมที่ตื้นเขิน หรือจัดจุดแหล่งน้ำขึ้นมาใหม่

3. จัดทำห้องสมุด หรือมุมหนังสือ โดยจัดหาหนังสือที่มีประโยชน์มาไว้บริการแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนโดยทั่วไป

4. จัดให้มีหอกระจายข่าวในวัดเพื่อบริการข่าวสารแก่ชุมชน

5. จัดกิจกรรมการศึกษาในวัดตามความเหมาะสมและความพร้อม เช่น การฝึกสอนและสาธิตวิชาชีพสาขาต่างๆ จัดอบรมเกี่ยวกับงานพื้นบ้าน การเตรียมอาหารที่ถูกวิธี การทำสวน การสาธารณสุขขั้นมูลฐาน การจัดสร้างสวนสมุนไพรในวัด และเชิญวิทยากรที่มีความรู้ด้านกฎหมายมาเสนอแนะและตอบปัญหาให้แก่ชาวบ้านเป็นครั้งคราว

6. จัดทำธรรมสถาน หรือสวนธรรม เพื่อใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่ชาวบ้านหรือคนในท้องถิ่นนั้น โดยจัดอบรมสม่ำเสมอ

7. จัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปกรรม จัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ขั้นตอนการดำเนินการเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา

1. ให้วัดรายงานผลการพัฒนาวัดตามแบบที่กำหนด พร้อมแผนผังแสดงอาคารเสนาสนะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือที่จะปรับปรุงใหม่ในอนาคต โดยได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะอำเภอ นายอำเภอ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เจ้าคณะจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งกรมการศาสนา (ม.ป.ป., หน้า 1-87) ได้จัดทำคู่มือการประเมินมาตรฐานวัดพัฒนาตัวอย่าง เพื่อใช้ประเมินสภาพการพัฒนาของวัดว่ามีความก้าวหน้าในการพัฒนาไปแล้วทางด้านใดอย่างไร รวมทั้งใช้เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบผลการพัฒนาของวัดโดยทั่วไปด้วย โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินกิจกรรมต่างๆ ออกเป็น 5 หมวด ดังนี้

หมวด 1 บริเวณวัด เสนาสนะและถาวรวัตถุ ได้แก่ แผ่นผังวัด ป้ายสถิติบอกจำนวนศาสนบุคคลภายในวัด ป้ายชื่อวัด ป้ายแสดงรายนามของเจ้าอาวาส ป้ายประวัติวัดโดยย่อ รั้ววัด ถนนและทางเท้าภายในวัด การสาธารณูปโภคภายในวัด ห้องสุขาสาธารณะ ที่นั่งพักในวัด ปริมาณพื้นที่ใช้ปลูกต้นไม้ ความเป็นระเบียบในการปลูกต้นไม้ดอกและไม้ประดับ ป้ายบอกชื่อต้นไม้ สภาพของต้นไม้ ประโยชน์ของต้นไม้ที่ปลูก สภาพของโบสถ์หรือวิหาร สภาพของศาลาการเปรียญ และหรืออาคารเรียนพระปริยัติธรรม กุฏิ สภาพโรงครัวและหรือหอฉัน บริเวณนอกวัดและลานวัด สถานที่อื่น ๆ ของวัด

หมวด 2 การบริหารและการปกครอง ได้แก่ การประชุมของคณะกรรมการวัด การเข้าประชุมของคณะกรรมการวัด โครงการพัฒนาวัด ผลสำเร็จของโครงการในปีที่ผ่านมา สมุดเยี่ยม สมุดบันทึกประวัติวัด ทะเบียนพระภิกษุสามเณร ทะเบียนศิษย์วัด การประชุมอบรมศีลจารวัตรของพระภิกษุสามเณร การประชุมอบรมศิษย์วัด การเข้าประชุมอบรมศีลจารวัตรของพระภิกษุสามเณร การเข้าประชุมอบรมศิษย์วัด ระเบียบปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัด การทำวัตรเช้าเย็นของพระภิกษุสามเณร การทำวัตรเย็นของศิษย์วัด การทำความสะอาดวัดของพระภิกษุสามเณร การทำความสะอาดวัดของศิษย์วัด สวัสดิการภายในวัด การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร การประพฤติปฏิบัติของศิษย์วัด

หมวด 3 การดูแลรักษาและจัดการศาสนาสมบัติ ได้แก่ การจัดทำทะเบียนอสังหาริมทรัพย์ การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ การปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด บัญชีการเงิน การเก็บรักษาเงิน การรับ-จ่ายเงิน การแต่งตั้งไวยาวัจกร การออกไปอนุโมทนาบัตร

หมวด 4 การศึกษา อบรม และเผยแผ่ ได้แก่ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ผลการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของพระภิกษุสามเณร การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ผลการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของพระภิกษุสามเณร การศึกษาอบรมพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรที่มีพรรษายังไม่ถึง 5 ผลการเรียนรู้พระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร ระดับความรู้สายสามัญของพระภิกษุสามเณรในวันที่ 1 มิถุนายนของปีที่ผ่านมา การเรียนวิชาการทางพระพุทธศาสนาของศิษย์วัด ผลการเรียนวิชาการทางพระพุทธศาสนาของศิษย์วัด การแสดงธรรมเทศนาภายในวัดของพระภิกษุภายในวัดระหว่างออกพรรษา การออกไปอบรมศีลธรรมแก่ครูและนักเรียนในสถานศึกษาของพระภิกษุสามเณร การออกไปอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนตามหมู่บ้านของพระภิกษุ การออกไปอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนตามหน่วยงานของพระภิกษุ ผู้มาฟังเทศน์ที่วัดในวันพระระหว่างเข้าพรรษา ผู้มาฟัง

เทศน์ที่วัดในวันพระระหว่างออกพรรษา ผู้มาทำบุญและร่วมพิธีในวันสำคัญทางศาสนา พระภิกษุที่ไปอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนนอกวัด การจัดกิจกรรมในวันมาฆบูชา การจัดกิจกรรมในวันวิสาขบูชา การจัดกิจกรรมในวันเข้าพรรษา การจัดกิจกรรมในวันอาสาฬหบูชา การจัดกิจกรรมในออกพรรษา การจัดห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือในวัด จำนวนหนังสือทางพุทธศาสนาที่มีภายในวัด จำนวนผู้ที่อยู่ถืออุโบสถศีลในวันพระระหว่างเข้าพรรษา การฝึกเจริญวิปัสสนาแก่ประชาชน การส่งเสริมการศึกษาตามหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนและประชาชน จำนวนวันสำคัญที่จัดให้มีกิจกรรมพิเศษ ผู้เข้าใช้ห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือของวัด

หมวด 5 สาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การสงเคราะห์ทางการศึกษา การสงเคราะห์ทางด้านสุขภาพอนามัย การสงเคราะห์ทางอาชีพ การสงเคราะห์ทางด้านกฎหมาย การสงเคราะห์ทางด้านสาธารณูปโภค การสงเคราะห์แก่ผู้เดินทาง การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความเดือดร้อน

2. ให้วัดรายงานผลการจัดกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมรูปภาพประกอบ เช่น การปกครอง การดูแลรักษาเสนาสนะ การศึกษาพระปริยัติธรรม การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อชุมชน (ที่ผ่านมาและกำลังดำเนินการอยู่)

3. ให้วัดเขียนโครงการพัฒนาวัดและกิจกรรมต่าง ๆ ที่คาดว่าจะดำเนินการในปีงบประมาณที่จะขอเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

4. จังหวัดพิจารณาคัดเลือกวัดประเภทต่าง ๆ ให้เข้าหลักเกณฑ์ตามคุณสมบัติที่กรมการศาสนากำหนดโดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการศาสนาจังหวัด รวบรวมเอกสารส่งกรมการศาสนา

5. กรมการศาสนาตรวจสอบและนำเสนอกรมการกลั่นกรองการคัดเลือกวัด

6. กรมการศาสนาประกาศขึ้นทะเบียนเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และอุทยานการศึกษา ในโครงการของกรมการศาสนา

กิจกรรมต่าง ๆ ของวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น หรือวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา ดังที่กล่าวมานั้น กิจกรรมที่วัดได้จัดในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ได้แก่

หมวด 4 การศึกษา อบรม เผยแผ่ ได้แก่ การส่งเสริมการศึกษาตามหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนและประชาชน เช่น การศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน

หมวด 5 การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การสงเคราะห์ทางการศึกษา การสงเคราะห์ทางด้านสาธารณูปโภค เช่น การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษา ให้ใช้สถานที่ของวัดเป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ให้ศูนย์ใช้น้ำของวัด

ปัญหาของการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย

การจัดการศึกษาปฐมวัยประสบกับปัญหาที่สำคัญๆ อยู่หลายประการ เช่น ปัญหาด้านการบริหาร ด้านวิชาการ ด้านบริการ และด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัย (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, นิคม ทาแดง, ประดิษฐ์ อุปรมัย, 2524, หน้า 163-175) ดังนี้

1. ด้านการบริหาร เช่น รัฐมิได้กำหนดให้การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาภาคบังคับ ทำให้งบประมาณในการบริหารไม่เพียงพอ ประชาชนบางส่วนยังไม่เห็นความจำเป็นที่จะให้บุตรของตนเข้าเรียนในสถานศึกษาปฐมวัย ผู้บริหารสถานศึกษาบางคนยังขาดแนวในการบริหารสถานศึกษาปฐมวัย ขาดบุคลากรที่ได้รับการศึกษาทางด้านปฐมวัย ขาดระบบในการรวบรวมข้อมูล ขาดการวางแผนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ

2. ด้านวิชาการ เช่น สถานศึกษาหลายแห่งมักไม่ปฏิบัติตามแนวประสบการณ์หรือหลักสูตรมาตรฐานที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการศึกษาปฐมวัย

3. ด้านบริการ เกิดจากการขาดสื่อการสอนที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ขาดการให้บริการด้านอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ ขาดการให้บริการด้านสุขอนามัย และขาดการให้สวัสดิการด้านต่าง ๆ

4. ด้านพัฒนาการ เกิดจากสาเหตุของการไม่เข้าใจพัฒนาการของเด็ก ซึ่งจะเห็นได้จากการเร่งเด็กให้เรียนเกินกว่าวัย ไม่มีรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนานุคลิกภาพ ขาดการพัฒนา ด้านจริยธรรมและด้านนิสัย

นักการศึกษาเชื่อว่าเด็กทุกคนเกิดมาแล้วจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและบุคคลที่ใกล้ชิด จึงกล่าวได้ว่าปัญหาที่ทำให้เด็กเสียนั้นเพราะสิ่งแวดล้อม ผู้ใหญ่หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กระดับต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดปัญหาในการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของเด็ก ได้แก่ พ่อแม่หรือผู้ปกครอง ครู เพื่อน และผู้บริหารการศึกษา สถานที่สิ่งแวดล้อม ศาสนา ประเพณีท้องถิ่น สื่อมวลชน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527 ก, หน้า 839-854) ซึ่งอาจเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้

1. ปัญหาซึ่งอาจเกิดจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง เช่น เด็กขาดพ่อแม่ ผู้ปกครอง พ่อแม่หย่าร้าง พ่อแม่ถูกลงโทษของจำ พ่อแม่แยกกันอยู่ เศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดี ทำให้ไม่สามารถจัดหาอาหารให้แก่ลูกเพียงพอ พ่อแม่ไม่มีเวลาให้กับลูกเนื่องจากมีธุรกิจมากและยุ่งมาก พ่อแม่ไม่เข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูให้ถูกวิธี เช่น ดูโทรทัศน์จนเกินไป หรือปล่อยให้ลูกเล่นเด็กเกินไป

2. ปัญหาซึ่งอาจเกิดจากครูผู้สอน เช่น ครูขาดความรู้และประสบการณ์เฉพาะเรื่องเด็กปฐมวัย ครูไม่ศึกษาหาความรู้และเทคนิคใหม่ ๆ ดูแลเด็กไม่ทั่วถึง ขาดการสัมพันธ์ติดต่อกับผู้ปกครอง

3. ปัญหาซึ่งอาจเกิดจากเพื่อน ซึ่งทำให้มีผลต่อการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเด็กปฐมวัย เช่น เพื่อนที่มีอารมณ์ร้าย เพื่อนไม่เรียบร้อย เพื่อนที่มีปัญหาทางครอบครัว

4. ปัญหาซึ่งอาจเกิดจากผู้บริหารโรงเรียน เช่น ผู้บริหารขาดความรู้เรื่องเด็กปฐมวัย จึงไม่มีการแนะนำครูผู้สอน ผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญในการปฏิบัติงานของครูและผู้ดำเนินงาน ผู้บริหารไม่ส่งเสริมกิจกรรมสร้างเสริมประสบการณ์ ผู้บริหารแก้ปัญหาไม่ถูกจุด

5. ปัญหาซึ่งอาจเกิดจากสถานที่ สิ่งแวดล้อม เช่น สถานที่อยู่ห่างไกลชุมชน การคมนาคมไม่สะดวก แห้งแล้ง กันดาร ขาดโอกาสที่จะพบปะสังสรรค์กับบุคคลอื่น ๆ ทำให้เด็กขาดความรู้ในด้านต่าง ๆ

6. ปัญหาซึ่งอาจเกิดจากศาสนา เด็กต่างศาสนาต้องไปอยู่ในสถานที่เดียวกัน เช่น เด็กอิสลามจะรับประทานอาหารที่ใช้ภาชนะปรุงไม่ปนกับคนศาสนาอื่น

7. ปัญหาซึ่งอาจเกิดจากประเพณีท้องถิ่น ความเชื่อถือและปฏิบัติตามประเพณีท้องถิ่น อาจจะมีปัญหาเกิดขึ้นถ้าผู้ใหญ่ไม่ทำให้เด็กเข้าใจและปรับให้เข้ากันได้และยอมรับสิ่งที่ตั้งมั่นอันปฏิบัติกันมาจนเป็นประเพณี

8. ปัญหาซึ่งอาจเกิดจากสื่อมวลชน เด็กพยายามลอกเลียนแบบจากสิ่งที่ได้เห็นได้ยินจากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เทปเพลง หนังสือภาพและภาพโปสเตอร์ต่าง ๆ สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เหล่านี้อาจเป็นปัญหาต่อการสร้างเสริมประสบการณ์เด็กปฐมวัยได้ หากไม่มีการควบคุมดูแล คอยเสนอแนะทั้งผู้รับฟังและผู้จัด ผู้ออกรายการเหล่านั้นให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความต้องการของเด็กได้

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2535, หน้า 113) ได้กล่าวถึงปัญหาด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย ว่า เด็กวัย 3-6 ปี ควรได้รับการเตรียมความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบันเด็กจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่อยู่ในชนบท และเด็กที่พ่อแม่มีฐานะเศรษฐกิจยากจน ยังไม่มีโอกาสได้รับการเตรียมความพร้อม หน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้บริการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนประถมศึกษาแก่เด็กปฐมวัย ทุกหน่วยงานสามารถจัดบริการแก่เด็กอายุ 3-5 ปี ได้เพียงร้อยละ 40 ของเด็กทั้งหมดในกลุ่มอายุนี้นี้เท่านั้น เนื่องจากการศึกษาในระดับนี้ยังไม่ใช่วิทยาศาสตร์ภาคบังคับ จึงไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ และงบประมาณอย่างเพียงพอ เช่น งบประมาณในด้านค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กซึ่งไม่เพียงพอต่อการ

ครองชีพ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนผู้ดูแลเด็กบ่อย ๆ งบประมาณในด้านการจัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก อาหารเสริม เป็นต้น

เขาวพา เดชะคุปต์ (2542 ก, หน้า 93-98) กล่าวว่า ปัญหาของการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทยว่า มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1) เด็กปฐมวัยยังขาดการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนประถมศึกษา ซึ่งจะมีผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษา เด็กกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มเด็กด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในเมือง กลุ่มเด็กยากจนในชนบทห่างไกล ชนกลุ่มน้อย และกลุ่มเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายและสติปัญญา

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลและดัชนีชี้ถึงภาวะที่น่าเป็นห่วงว่าเด็กไทยอายุ 0-5 ปี อยู่ในภาวะทุพโภชนาการ มีภาวะโลหิตจางจำนวนมากโดยเฉพาะในชนบท การขาดสารอาหารที่สำคัญของเด็ก เช่น การขาดสารไอโอดีน การขาดธาตุเหล็กมีผลต่อการพัฒนาการทางสมองและการเรียนรู้

2) คุณภาพผู้เรียน เด็กก่อนประถมศึกษา (ปฐมวัย) มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาตามเกณฑ์ มีความสอดคล้องกับหลักจิตวิทยาพัฒนาการ และในการประเมินที่สอบถามจากผู้ปกครองพบว่า ผู้ปกครองมีความพึงพอใจในพฤติกรรมของบุตรหลานที่เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีอย่างชัดเจน ทั้งในการช่วยเหลือตนเอง การแบ่งปัน การรักษาความสะอาด และความมีเหตุผล โดยเฉพาะผู้ปกครองในชนบทมีความพึงพอใจมากกว่าผู้ปกครองในเมือง

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาเด็กปฐมวัยในประเทศไทยนั้น มีปัญหาการขาดงบประมาณสนับสนุนในการบริหารงาน เช่น งบประมาณในด้านค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กซึ่งไม่เพียงพอต่อการครองชีพ ทำให้ต้องเปลี่ยนผู้ดูแลเด็กบ่อย ๆ งบประมาณในด้านการจัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก อาหารเสริม ฯลฯ ปัญหาผู้บริหารขาดความรู้เรื่องเด็กปฐมวัย ปัญหาด้านเศรษฐกิจของผู้ปกครองเด็ก ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยยังไม่ครอบคลุม เป็นต้น

การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2516 โดยสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (วัดราชบพิธมหาสำมาราม) ได้ทรงปรารภกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายอภัย จันทวิมล) ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ทางคณะสงฆ์พิจารณาหาทางจัดการเรียนการสอน และอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กตามสมควรแก่วัยในวัด กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ดำเนินการจัด

ทำโครงการโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ นำเสนอมหาเถรสมาคม ซึ่งได้มีมติเห็นชอบในคราวประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 6/2516 ในวันจันทร์ที่ 26 มีนาคม 2516 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณี อันดีงามให้แก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย 3-5 ขวบ (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 1) ทั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการโดยกรมการศาสนา และเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์ (สุเมธ การศรีทอง, ประชุม วิบูลย์ศิริ และทิวยานไกล, 2545, หน้า 29) ต่อมาในปี 2531 โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด” (กมล รอดคล้าย, 2537, หน้า 58) และในปี 2535 ทางรัฐบาลได้สนับสนุนให้มัสยิดดำเนินงานตามโครงการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ เพื่อเป็นการช่วยเหลือในด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษาของเด็กไทยมุสลิมด้วย (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 1)

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด

กรมการศาสนา (2542, หน้า 2-3) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิดไว้ดังนี้

1. เพื่อให้เด็กมีความใกล้ชิดกับศาสนาของตน
2. เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมทางศาสนาสำหรับเด็กตามภาวะของตน
3. เพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์ และอิหม่าม มีบทบาทในการอบรมปลูกฝังคุณธรรม

จริยธรรมทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยแก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัย

4. เพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์และอิหม่าม ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้น
5. เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ศาสนสถานมีส่วนช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนในท้องถิ่น

บริเวณรอบศาสนสถาน

6. เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านหรือมัสยิดกับบ้านโดยอาศัยเด็กเป็นสื่อสัมพันธ์

7. เพื่อแบ่งเบาภาระของประชาชนให้ประชาชนได้มีโอกาสประกอบสัมมาชีพและมีความใกล้ชิดกับศาสนามากขึ้น

8. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ให้แก่เด็กก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา

9. เพื่อเป็นการวางรากฐานการศึกษาของเด็กก่อนเกณฑ์ให้มีพื้นฐานความรู้ เพื่อเข้าเรียน

ชั้นประถมศึกษาต่อไปด้วยคือ

10. เพื่อจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และสามารถปฏิบัติการกิจประจำวันได้อย่างมีความสุข

11. เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีสุขนิสัยร่างกาย รู้จักออกกำลังกาย และพักผ่อนที่ถูกต้อง ตลอดจนการป้องกันโรคภัยที่มาเบียดเบียน

12. เพื่อฝึกให้เด็กสามารถช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับสภาพและวัยของตนเอง

13. เพื่อส่งเสริมให้รู้จักการสังเกตมีไหวพริบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่ตั้งม
รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลและแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย

14. เพื่อให้เด็กมีสุขภาพที่ดี เจริญเติบโตตามวัย และสุขนิสัยที่ดี

15. เพื่อฝึกให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

16. เพื่อฝึกให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

17. เพื่อให้เด็กมีความรู้ความสามารถและได้รับการตอบสนองตามความรู้พื้นฐาน

18. เพื่อให้เด็กมีความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายได้เหมาะสมกับวัย

19. เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม

20. เพื่อปลูกฝังให้เด็กรักษาสาธารณสมบัติ วัฒนธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เห็นคุณค่า

ความสำคัญของท้องถิ่นที่อยู่อาศัย

21. เพื่อเป็นการสนองนโยบายของคณะสงฆ์และกระทรวงศึกษาธิการ

หลักเกณฑ์การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด

กรมการศาสนา (2542, หน้า 4) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการดำเนินงานศูนย์อบรมเด็ก
ก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิดไว้ ดังนี้

1. ดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งมีเจ้าอาวาส
หรืออิหม่ามเป็นประธานควบคุมดูแล

2. มีพระสงฆ์หรืออิหม่าม เป็นผู้ให้การอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมทางศาสนา
ประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยแก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัย

3. มีครูพี่เลี้ยงเป็นผู้เตรียมความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา
ให้แก่เด็กก่อนเข้าเรียนต่อในระดับประถมศึกษา พร้อมจัดประสบการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ และ
สามารถปฏิบัติการกิจประจำวันได้ โดยใช้หลักสูตรก่อนประถมศึกษา 2540 ของกระทรวงศึกษา
ธิการ

4. ให้รับเด็กอายุ 3-5 ปี เข้าอบรมในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์กลุ่มละไม่ต่ำกว่า
20 คน โดยมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

คุณสมบัติ

- เด็กอายุ 3 – 5 ปี
- เน้นเด็กที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลชนบท และสถานที่นั้นไม่มีหน่วยงานอื่นเปิดรับเด็กในระดับก่อนประถมศึกษา

ระดับก่อนประถมศึกษา

- เป็นเด็กที่มีผู้ปกครองมีรายได้ค่าครองชีพต่ำ
- รับเด็กในพื้นที่เป็นหลัก
- เด็กขาดโอกาสทางการศึกษา

หลักฐานการรับสมัคร

- สุติบัตร
- สำเนาทะเบียนบ้าน

กำหนดวันเวลารับสมัคร

- ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ถึง 16 พฤษภาคม ของทุกปี

สถานที่รับสมัคร

- ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด/มัสยิดทั่วประเทศ
- 5. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ต้องใช้ชื่อและมีป้ายชื่อให้ถูกต้อง ตัวอย่างป้ายชื่อ
- ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วัด.....
- ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด มัสยิด.....
- 6. ดำเนินงานในรูปแบบงานที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของวัดหรือมัสยิด และชุมชน
การบริหารจัดการและการดำเนินงานเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรืออิหม่ามและคณะกรรมการบริหารศูนย์ หน่วยราชการเป็นผู้ให้การสนับสนุนและเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงาน
- 7. ดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้
- 8. ดำเนินงานตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ (ปัจจุบันใช้ระเบียบ พ.ศ. 2542)

- 9. ดำเนินงานตามนโยบายของคณะสงฆ์และกระทรวงศึกษาธิการ

ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด

การดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด ได้กำหนดให้ใช้ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. 2542 (กรมการศาสนา, 2543 ก, หน้า 3-9) และระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด พ.ศ. 2542 (กรมการศาสนา, 2543 ข, หน้า 3-9) เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

การจัดตั้งและการดำเนินงาน

1. การขออนุญาตจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและประจำมัสยิด จะต้องพร้อมด้วยหลักเกณฑ์และดำเนินงานภายใต้เงื่อนไข ดังนี้

- 1) มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการศึกษาแบบให้เปล่า โดยไม่มุ่งหวังรายได้และผลกำไร
- 2) เป็นวัดหรือมัสยิดที่ถูกต้องตามกฎหมาย
- 3) มีคณะกรรมการบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดหรือประจำมัสยิด ดังนี้

3.1) คณะกรรมการบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะแขวง หรือเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดเป็นกรรมการที่ปรึกษา เจ้าอาวาสเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนครูผู้สอน ผู้แทนครูพี่เลี้ยง ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนสถานศึกษา ใกล้เคียง และผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกิน 5 คน เป็นกรรมการ ให้ประธานกรรมการเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นเลขานุการ

3.2) คณะกรรมการบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด ประกอบด้วย อิหม่ามเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนครูผู้สอน ผู้แทนครูพี่เลี้ยง ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนสถานศึกษาใกล้เคียง และผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกิน 5 คน เป็นกรรมการ และกรรมการที่ปรึกษาตามที่เห็นสมควร ให้ประธานกรรมการเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นเลขานุการ

4) มีเจ้าอาวาส หรือพระภิกษุ ผู้ได้รับมอบหน้าที่เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าอาวาสให้เป็นผู้บริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด หรือมีอิหม่ามหรือกรรมการอิสลามประจำมัสยิดที่ได้รับมอบหน้าที่เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าอิหม่าม เป็นผู้บริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด

5) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ต้องมีครูผู้สอนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

6) มีครูพี่เลี้ยง 1 คน ต่อเด็ก 20 คน ครูพี่เลี้ยงต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ และมีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำหรับศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิดต้องมีความรู้พื้นฐานด้านศาสนาอิสลาม

7) มีความพร้อมด้านอาคารและสถานที่ อาคารเรียนจะต้องมีความมั่นคงปลอดภัยเหมาะสมและถูกสุขลักษณะที่จะใช้เป็นที่ทำการเรียนการสอนให้กับเด็กอย่างเพียงพอ

8) มีเด็กที่พร้อมจะเข้ารับการอบรม จำนวนไม่น้อยกว่า 20 คน ในแต่ละปีการศึกษา

9) จะต้องอยู่ห่างจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและประจำมัสยิด หรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่หน่วยงานของรัฐตั้งอยู่เดิม ไม่น้อยกว่า 3 กิโลเมตร

ต้องมีความพร้อมในด้านงบประมาณค่าใช้จ่ายอยู่แล้ว

2. ให้เจ้าอาวาสหรืออิหม่ามเป็นผู้เสนอรายงานขอจัดตั้งศูนย์ ไปยังกรมการศาสนา

3. การแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการบริหารศูนย์

1) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ให้เจ้าอาวาสเป็นผู้เสนอรายชื่อคณะกรรมการต่อเจ้าคณะเขต หรือเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด เพื่อมีคำสั่งแต่งตั้งหรือถอดถอน

2) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด ให้อิหม่ามเป็นผู้เสนอรายชื่อคณะกรรมการต่อประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เพื่อมีคำสั่งแต่งตั้งหรือถอดถอน

4. คณะกรรมการบริหารศูนย์ มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1) ทำหน้าที่ดูแล และส่งเสริมสนับสนุนกิจการศูนย์

2) เสนอแนะการบริหาร และการจัดการต่อผู้บริหารศูนย์ในด้านบุคลากร งบประมาณ วิชาการ กิจการ อาคารสถานที่ ให้เป็นไปตามนโยบายของทางราชการ

3) ดูแลการจัดการศึกษาอบรมให้แก่เด็ก ตามแนวทางการจัดการศึกษา การจัดประสบการณ์และกิจกรรม การนิเทศ และการประเมินผล

4) ควบคุมการเงินและงบประมาณของศูนย์

5) การแต่งตั้งผู้บริหารศูนย์ ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัด

5. การแต่งตั้งครูใหญ่ ครูผู้สอน และครูพี่เลี้ยง ให้ผู้บริหารศูนย์เป็นผู้แต่งตั้ง ในส่วนกลางกรมการศาสนาจะเป็นผู้พิจารณาอนุญาต ในส่วนภูมิภาคให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้พิจารณาอนุญาต แล้วสำเนาแจ้งกรมการศาสนาทราบ

6. การแต่งตั้งผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ของศูนย์ ให้ผู้บริหารศูนย์เป็นผู้แต่งตั้ง

7. ให้ศูนย์รายงานสถิติข้อมูลผลการดำเนินงานประจำปีไปยังกรมการศาสนา ภายในวันที่ 15 มิถุนายน หรือตามที่กรมการศาสนากำหนดทุกปี

การจัดการศึกษา

1. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ให้จัดการศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของไทย และภูมิปัญญาไทย รวมทั้งการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กอย่างเหมาะสมตามวัย

2. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด ให้จัดการเตรียมความพร้อมและอบรมจริยธรรมให้แก่เด็กอย่างเหมาะสมตามวัย

3. ให้จัดประสบการณ์และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน โดยให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย

4. ให้จัดประเมินพัฒนาการของเด็กให้ครบทุกพัฒนาการ

5. ให้มีการพัฒนาปรับปรุงวิธีการจัดองค์ประกอบการสอน การจัดประสบการณ์และกิจกรรมให้เกื้อหนุนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแกนกลาง

6. การจัดการศึกษาและเตรียมความพร้อม ให้ใช้หลักสูตรและแนวการจัดของกรมการศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ

การบริหาร

1. กรมการศาสนามีอำนาจหน้าที่

1.1 พิจารณากำหนดนโยบาย

1.2 พิจารณาการจัดสรรเงินอุดหนุนตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด

1.3 คู่มือ ตรวจสอบ สนับสนุน ประสานงาน ติดตามและประเมินผลด้านนโยบาย แผน และมาตรฐาน

1.4 แต่งตั้งคณะกรรมการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลในการพัฒนาเด็กตามนโยบายของรัฐบาล สำหรับศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติของคณะสงฆ์ด้วย

2. การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและประจำมัสยิด ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ประกาศแต่งตั้ง ซึ่งประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

2.1 คณะกรรมการบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดระดับจังหวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเป็นประธาน ศึกษาธิการจังหวัดเป็นรองประธาน ผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอที่มีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ผู้แทนเจ้าคณะอำเภอที่มีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ผู้แทนผู้บริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด และผู้ทรงคุณวุฒิตามที่เห็นสมควรเป็นกรรมการ โดยมีหัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศาสนา และวัฒนธรรมเป็นกรรมการและเลขานุการ

2.2 คณะกรรมการบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิดระดับจังหวัด ประกอบด้วย ศึกษาธิการจังหวัดเป็นประธาน ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เป็นรองประธาน ผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอที่มีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด และผู้แทนคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จำนวน 4 คน เป็นกรรมการ โดยมีหัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกรรมการและเลขานุการ

ในปี พ.ศ. 2545 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 และได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2545 ซึ่งได้กำหนดให้มีกระทรวงวัฒนธรรมขึ้น จากนั้นได้มีพระราชกฤษฎีกาให้องค์การบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการ เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรมฯ โดยกำหนดให้องค์การศาสนาอิสลามศึกษาธิการโดยในส่วนราชการบริหารส่วนภูมิภาคอันได้แก่ ฝ่ายส่งเสริมการศาสนาและวัฒนธรรม

ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด และงานส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ให้มาเป็นของสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ตั้งแต่วันที่ 10 ตุลาคม 2545 จากนั้นกระทรวงวัฒนธรรมจึงได้มีคำสั่ง ที่ สป.58/2545 ตั้ง ณ วันที่ 12 พฤศจิกายน 2545 กำหนดให้มีหน่วยงานภายในสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรมคือ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด (เป็นหน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง) ฐานะเทียบเท่ากองแต่ปฏิบัติราชการของกระทรวงในระดับจังหวัดและอำเภอ รวมทั้งได้มีคำสั่งที่ สป.59/2545 ตั้ง ณ วันที่ 12 พฤศจิกายน 2545 มอบหมายให้ข้าราชการพลเรือนสามัญปฏิบัติหน้าที่ราชการในจังหวัดต่าง ๆ และให้นักวิชาการวัฒนธรรม 7 เป็นหัวหน้าสำนักงานและเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการของสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดในฐานะผู้อำนวยการกอง ดังนั้น คณะกรรมการดังกล่าวจึงไม่เป็นปัจจุบัน เพราะไม่มีศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอแล้ว แต่เนื่องจากกรมการศาสนายังมิได้ปรับปรุงแก้ไขระเบียบฉบับดังกล่าว ยังคงใช้ระเบียบฉบับเดิมไปก่อนจนกว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไข

3. คณะกรรมการจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

3.1 พิจารณาจัดสรรเงินอุดหนุนตามหลักเกณฑ์

3.2 พิจารณาวินิจฉัยคำร้องทุกข์ ปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงาน

3.3 ตรวจสอบ ให้คำแนะนำ ติดตามประเมินผลให้ศูนย์ดำเนินงานตามระเบียบ

นโยบาย และมาตรฐาน

3.4 แต่งตั้งคณะทำงานปฏิบัติหน้าที่ ตามที่คณะกรรมการจังหวัดมอบหมาย

การยุบเลิก

1. วัดหรือมัสยิดที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งศูนย์ และกรมการศาสนาได้รับจดทะเบียนไว้ในความอุปถัมภ์แล้ว สามารถยุบเลิกได้ในกรณี ดังนี้

1.1 เมื่อไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ให้เจ้าอาวาสหรืออิหม่าม รายงานขอยุบเลิกไปยังกรมการศาสนา

1.2 จังหวัดเสนอรายงานขอให้ยุบเลิก เนื่องจากศูนย์ไม่ปฏิบัติตามระเบียบนี้ โดยจะต้องมีคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริง

1.3 เจ้าหน้าที่หรือผู้แทนกรมการศาสนาพบเหตุอันสมควรให้ยุบเลิกตามพยานหลักฐานอันชอบด้วยหน้าที่

1.4 ศูนย์ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข หลักการและนโยบายของทางราชการและคณะสงฆ์ อันเป็นผลให้เกิดความเสียหายต่อทางราชการและคณะสงฆ์

1.5 ไม่รายงานผลการดำเนินงานไปยังกรมการศาสนา เป็นเวลา 2 ปีการศึกษา ต่อเนื่องกัน

1.6 ดำเนินงานซ้ำซ้อนในศูนย์เดียวกันกับหน่วยงานทางราชการหน่วยอื่นให้ความอุปถัมภ์และดูแลอยู่แล้ว

2. ให้ทรัพย์สินของศูนย์ที่ยุบเลิกแล้ว ตกเป็นของวัดหรือมัสยิดที่ตั้งศูนย์นั้น ส่วนงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการที่คงเหลืออยู่ให้นำส่งเป็นเงินรายได้แผ่นดิน การสนับสนุนของกรมการศาสนา

กรมการศาสนาจะพิจารณาจัดสรรเงินอุดหนุนศูนย์หลังจากที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งในปีงบประมาณถัดไป ตามกำลังงบประมาณที่ได้รับแต่ละปี และตามหลักเกณฑ์ที่ทางราชการกำหนด กรมการศาสนา (2542, หน้า 8-9) โดยจะจัดสรรให้ศูนย์ตามรายงานประจำปีการศึกษา จากจังหวัดต่าง ๆ ที่ส่งไปยังกรมการศาสนา สำหรับงบประมาณที่ศูนย์ได้รับนั้นมีจำนวนจำกัด ซึ่งกรมการศาสนากำหนดเป้าหมายให้จำนวนเด็กทั่วประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จำนวนเด็กที่รับเงินอุดหนุนจะน้อยกว่าจำนวนเด็กที่กรมการศาสนารวบรวมเป็นสถิติข้อมูลที่ใช้ในการจัดสรรเงินเป็นยอดรวมตามจำนวนเด็กแต่ละจังหวัด โดยมอบให้คณะกรรมการระดับจังหวัดจัดสรรให้แก่แต่ละศูนย์ ดังนั้น จังหวัดต้องมีการตรวจสอบจำนวนเด็กที่ถูกต้องเป็นปัจจุบัน เพื่อให้การใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปอย่างถูกต้อง บรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานของศูนย์ (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 11) สำหรับปีงบประมาณ 2546 ได้จัดตั้งงบประมาณไว้ที่กรมการปกครอง โดยให้สำนักงานเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดำเนินการเบิกจ่ายให้แก่แต่ละศูนย์ ดังนี้

1. ค่าตอบแทนครูพี่เลี้ยงที่ดูแลเด็ก 20 คนขึ้นไป คนละ 4,100 บาทต่อเดือน
2. สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน ให้แก่เด็กคนละ 150 บาทต่อปี
3. ค่าอาหารเสริม (นม) ให้แก่เด็กคนละ 6 บาทต่อวัน ระยะเวลา 200 วัน
5. ค่าอาหารกลางวัน คนละ 6 บาทต่อวัน ระยะเวลา 200 วัน
6. ค่าพาหนะนำเด็กส่งสถานพยาบาลในโครงการประกันสุขภาพนักเรียนคนละ

3 บาทต่อปี

7. จัดฝึกอบรมครูพี่เลี้ยงศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โดยกรมการศาสนาร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน

8. จัดพิมพ์เอกสารมอบให้แก่ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์เพื่อใช้ในการดำเนินงาน เช่น สมุดประจำตัวเด็ก บัญชีเรียกชื่อเด็ก คู่มือการบริหารงาน โครงการเงินอุดหนุนเป็นค่านมสำหรับเด็กก่อนเกณฑ์ แนวทางการดำเนินงานเด็กก่อนเกณฑ์ และอื่น ๆ

9. ในปีงบประมาณ 2542 ได้จัดสรรเงินอุดหนุนเฉพาะกิจศูนย์เป็นค่าติดตามประเมินผลของจังหวัดในการกำกับดูแลควบคุมการดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โดยใช้เกณฑ์

การจัดสรรให้จังหวัดที่มีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ต่ำกว่า 20 ศูนย์ จัดสรรให้จังหวัดโดยคำนวณจากศูนย์ ๆ ละ 100 บาท โดยจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการติดตามประเมินผล

การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด

กรมการศาสนา (2542, หน้า 18 – 27) ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิดไว้ 11 ด้าน ดังนี้

1. อาคารสถานที่

การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้อาคารของวัดหรือมัสยิดให้เป็นประโยชน์กับสังคมมากที่สุด ดังนั้น กรมการศาสนาจึงไม่มีงบประมาณสนับสนุนเกี่ยวกับการสร้างและปรับปรุงอาคาร สำหรับอาคารสถานที่ที่ใช้เป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์นั้นควรมีลักษณะ ดังนี้

1.1 ตั้งอยู่ในทิศทางที่อากาศถ่ายเทได้ดี ไม่อยู่ในบริเวณเสี่ยงอันตราย หรืออาคารที่ใช้บริเวณชนถ่ายแก๊ส น้ำมัน สารเคมี หรือสารพิษ เป็นต้น

1.2 เป็นสถานที่ที่ปลอดภัยทั้งทางอากาศ แสง และเสียง มีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะห่างจากแหล่งอบายมุข ฝุ่นละออง กลิ่น หรือเสียงรบกวน ต้องดูแลเก็บกำจัดสิ่งปฏิกูลให้เหมาะสม ไม่ปล่อยให้เป็นแหล่งเพาะหรือแพร่เชื้อโรค

1.3 ไม่ควรเป็นอาคารที่ใช้ประโยชน์อื่นเป็นประจำ เช่น ศาลาตั้งศพ ศาลาการเปรียญ

1.4 ควรเป็นอาคารชั้นเดียว หรือไม่ควรเกิน 2 ชั้น นับจากพื้นชั้นล่าง หากมีความจำเป็นต้องสูงเกินกว่า 2 ชั้น ห้ามเกิน 4 ชั้น ต้องมีมาตรการป้องกันอัคคีภัยและอุบัติเหตุ สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม

1.5 ต้องไม่ใช้อาคารที่กำลังก่อสร้างหรือก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จหรือตั้งอยู่ใกล้บริเวณที่กำลังก่อสร้าง ซึ่งอาจเป็นอันตรายกับเด็ก

1.6 ควรมีรั้วกั้นบริเวณให้เป็นสัดส่วน หรือให้มีรั้วรอบบริเวณศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ เพื่อให้เด็กปลอดภัยในการที่จะออกไปเดินเล่นตามมุมต่าง ๆ คนเดียว หรือออกไปเล่นเป็นกลุ่ม

1.7 ควรดูทิศทางลมและแนวตะวัน

1.8 ควรสร้างบรรยากาศให้ร่มรื่นโดยปลูกต้นไม้และทำที่ร่ม

1.9 ควรเป็นที่ที่ชุมชนมองเห็นและเข้าไปเยี่ยมชมได้ง่าย

1.10 ควรมีที่โล่งกว้างและมีพื้นนุ่ม ๆ ในบริเวณที่ตั้งอุปกรณ์เครื่องเล่นเด็ก

1.11 อาคารไม่ควรมีมุมแหลมที่เป็นอันตรายต่อเด็ก

1.12 จะต้องมีทางเข้า-ออกอาคาร อย่างเหมาะสม สามารถเคลื่อนย้ายเด็กออกจากอาคารได้สะดวก หากเกิดอัคคีภัยหรือภัยพิบัติ อย่างน้อยต้องมีทางเข้า - ออก สองทาง แต่ละทางต้องกว้างไม่น้อยกว่า 80 เซนติเมตร หากมีทางเดียวต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1 เมตร

1.13 ห้องที่ใช้อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

- ควรเป็นชั้นล่าง (ชั้น 1) หรือไม่เกินชั้นที่ 2 ของอาคาร
- ความสูงของห้อง วัดจากพื้นถึงเพดาน ต้องไม่น้อยกว่า 2.40 เมตร
- ประตูหน้าต่างต้องมีขนาดและจำนวนเหมาะสมกับขนาดของห้อง ความสูงของขอบหน้าต่าง ไม่ควรต่ำกว่า 90 เซนติเมตร นับจากพื้น

1.14 พื้นที่ใช้สอย โดยเฉลี่ยพื้นที่สำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี ต้องไม่น้อยกว่า 2 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน ต้องจัดพื้นที่ให้ที่สะอาด ปลอดภัย เหมาะกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะทำให้เด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ คือ เล่น เรียนรู้ รับประทานอาหาร นอน และทำความสะอาดร่างกายแยกเป็นสัดส่วนจากห้องประกอบอาหาร ห้องส้วม และที่พักรักเด็กป่วย

1.15 พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมพัฒนาเด็ก อาจจัดแยกเป็นห้องเฉพาะหรือจัดรวมเป็นห้องเอนกประสงค์ที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่างก็ได้ โดยใช้พื้นที่เดียวกัน แต่ต่างเวลา และอาจปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์และย้ายเครื่องเรือนตามความเหมาะสมและข้อจำกัดของพื้นที่ดังนี้

- ที่นอน ต้องมีมาตรการป้องกันยุงหรือแมลง
- ที่รับประทานอาหาร ต้องคำนึงความสะอาดเป็นหลัก และจัดให้มีการป้องกันแมลง ให้มีแสงสว่าง อุปกรณ์ เครื่องใช้เพียงพอกับจำนวนเด็กและปราศจากฝุ่นละออง
- ที่พักรักเด็กป่วย ต้องแยกเป็นสัดส่วน โดยมีอุปกรณ์ที่จำเป็นในการปฐมพยาบาล มีตู้ยา ยาสามัญประจำบ้าน เครื่องเวชภัณฑ์ที่จำเป็น และเด็กต้องอยู่ในสายตาของผู้ดูแลหรือผู้รับผิดชอบตลอดเวลาที่เด็กเจ็บป่วย โดยมีมาตรการป้องกันยุงหรือแมลงด้วย ในกรณีที่ไม่สามารถจัดห้องพักรักเด็กป่วยโดยเฉพาะได้ จะต้องจัดให้มีที่พักรักเด็กป่วยแยกเป็นสัดส่วนตามความเหมาะสม
- ที่ประกอบอาหาร ต้องแยกต่างหากจากบริเวณสำหรับพัฒนาเด็กพอสมควร มีเครื่องใช้ที่จำเป็น รวมทั้งที่ล้างและที่เก็บภาชนะและเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ถูกสุขลักษณะ โดยเน้นในเรื่องความสะอาดและความปลอดภัยเป็นหลัก
- ที่ทำความสะอาดตัวเด็ก ต้องจัดให้มีบริเวณสำหรับใช้ทำความสะอาดตัวเด็ก มีแสงสว่างเพียงพอและอากาศถ่ายเทได้สะดวก พื้นไม่ลื่น โดยมีอุปกรณ์ที่จำเป็นตามควร อย่างน้อยต้องมีที่ล้างมือ

- ส้วม ต้องจัดให้มีห้องส้วมสำหรับเด็ก ซึ่งมีที่ถ่ายอุจจาระโดยเฉลี่ย 1 ที่ต่อเด็ก 10-20 คน โดยจะต้องมีฐานส้วมที่เด็กสามารถก้าวขึ้นได้ง่าย หากมีประตูจะต้องไม่ใส่กลอนหรือกุญแจ และมีส่วนสูงสามารถมองเห็นได้จากภายนอก และไม่ควรถูกปิดจากห้องพัฒนาเด็ก หากห้องส้วมอยู่ภายนอกอาคาร จะต้องไม่ตั้งอยู่ในที่ลับตาคน ในกรณีที่ไม่สามารถจัดทำห้องส้วมสำหรับเด็กเป็นการเฉพาะได้ อาจใช้ห้องส้วมที่มีอยู่แล้วก็ได้ แต่ต้องปรับให้เหมาะสมตามวัยของเด็ก โดยจัดหาวัสดุอุปกรณ์เพิ่มเติม เพื่อให้เด็กสามารถใช้ได้อย่างปลอดภัย

1.17 ที่เล่นกลางแจ้งควรมีพื้นเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 2 ตารางเมตรต่อเด็ก 1 คน ในขณะที่เล่นโดยจัดให้มีเครื่องเล่นกลางแจ้งที่ปลอดภัย และมีจำนวนพอสมควรกับจำนวนเด็ก ในกรณีที่ไม่สามารถจัดให้มีที่เล่นกลางแจ้งเป็นการเฉพาะได้ อาจปรับใช้ในส่วนอื่นก็ได้ โดยมี พื้นที่ตามกำหนดหรืออาจจัดกิจกรรมกลางแจ้งในสถานที่อื่นที่เหมาะสม เช่น บริเวณวัด หรือมัสยิด เป็นต้น

1.18 ภายในอาคารต้องมีแสงสว่างเพียงพอโดยสม่ำเสมอทั่วทั้งห้อง (มีความเข้มของแสงไม่น้อยกว่า 200 วัตต์) มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก โดยพื้นที่ของหน้าต่าง ประตูและ ช่องลม รวมกันแล้วต้องไม่น้อยกว่า 20 % ของพื้นที่ห้อง

1.19 สภาพพื้นที่ภายในอาคารต้องไม่ลื่นและไม่ชื้น ควรเป็นพื้นไม้หรือปูด้วยวัสดุที่มีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

1.20 บันไดต้องมีความกว้างของบันไดแต่ละช่วงไม่น้อยกว่า 1 เมตร ชานพักของบันไดต้องไม่น้อยกว่าความกว้างของบันได ลูกตั้งของบันไดต้องไม่สูงกว่า 17.50 เซนติเมตร ลูกนอนต้องกว้างไม่น้อยกว่า 20 เซนติเมตร บันไดทุกชั้นต้องมีราวและลูกกรงไม่น้อยกว่า 90 เซนติเมตร มีราวเดี่ยวเหมาะกับเด็กเกาะขึ้นบันได และระยะห่างของลูกกรงต้องไม่เกิน 15 เซนติเมตร ทั้งนี้โดยต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็ก ในกรณีที่มีบันไดอยู่เดิมแล้วถ้าสามารถปรับได้ก็ควรดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐานกำหนด

1.21 ระเบียง หากมีระเบียงควรมีความกว้างไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร และหากมีม้านั่งด้วย ระเบียงต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1.75 เมตร ขอบระเบียงต้องสูงจากม้านั่งไม่น้อยกว่า 70 เซนติเมตร ต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1.75 เมตร

2. วัสดุอุปกรณ์

2.1 ตู้หรือชั้นวางสิ่งของ ต้องมีเพียงพอและอยู่ในสภาพใช้งานได้ เคลื่อนย้ายสะดวก อาจดัดแปลงจากที่มีอยู่แล้วมาใช้ได้ แต่ต้องมีความสูงที่พอเหมาะสำหรับเด็ก สะดวกต่อการหยิบใช้ จัดเก็บและดูแลรักษา

2.2 ของเล่นและสื่อพัฒนาเด็ก ต้องจัดให้มีจำนวนเพียงพอทั้งในร่มและกลางแจ้ง

ซึ่งอาจจะดัดแปลงประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุพื้นบ้าน วัสดุธรรมชาติ เศษวัสดุหรือสิ่งของเหลือใช้ที่มีความปลอดภัย มีความหลากหลายและเหมาะสมกับวัยของเด็ก

2.3 เครื่องใช้ในการนอน ได้แก่ เครื่องปูนอนและหมอน ต้องสะอาด มีเพียงพอครบทุกคน ถูกสุขลักษณะ และใช้เฉพาะแต่ละคน ไม่ใช้ร่วมกัน

2.4 เครื่องใช้ในการทำความสะอาดประจำตัว ต้องจัดให้มีแปรงสีฟันและผ้าเช็ดตัว ยาสีฟัน สบู่ ผ้าเช็ดตัวและผ้าเช็ดมือ เพื่อฝึกสุขนิสัยที่ดีในการรักษาสุขภาพฟันและร่างกายให้สะอาด

2.5 ภาชนะสำหรับใส่อาหาร ต้องมีเพียงพอสำหรับเด็กแต่ละคน ทำจากวัสดุที่ถูกสุขลักษณะ ทำความสะอาดได้ง่าย ทนทาน ไม่แตกหักง่าย และไม่เป็นพิษ

2.6 ที่ดื่ม น้ำ ต้องจัดให้มีภาชนะใส่น้ำที่สะอาด มีฝาปิด มีแก้ว หรือภาชนะใส่น้ำดื่มเฉพาะแต่ละคน และน้ำดื่มที่สะอาดถูกสุขลักษณะ

2.7 โต๊ะและเก้าอี้ ควรมีขนาดหลากหลาย เหมาะสมกับวัยของเด็กและมีความปลอดภัย โต๊ะควรมีความสูงจากพื้นประมาณ 45–50 เซนติเมตร เก้าอี้หรือม้านั่ง ควรมีความสูงประมาณ 25–30 เซนติเมตร

2.8 เครื่องชั่งน้ำหนัก- วัดส่วนสูง ควรจัดไว้อย่างน้อย 1 ชุด เพื่อวัดความเจริญเติบโตของเด็กอย่างน้อย 3 เดือนต่อครั้ง

2.9 ที่เก็บสิ่งปฏิกูล ต้องมีทั้งภายในและภายนอกอาคาร มีจำนวนเพียงพอ ถูกสุขลักษณะและมีการกำจัดสิ่งปฏิกูลทุกวัน

3. บุคลากร

บุคลากรในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประกอบด้วย

3.1 ผู้บริหาร ได้แก่ เจ้าอาวาสหรืออิหม่าม ที่จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ หรือพระภิกษุ หรือกรรมการมัสยิด ที่เจ้าอาวาสหรืออิหม่ามทำหน้าที่เป็นลายลักษณ์อักษรให้มีหน้าที่ดูแลศูนย์ฯ

3.2 คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ

3.2.1 คณะกรรมการบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ประกอบด้วยเจ้าคณะแขวง หรือเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัด เป็นกรรมการที่ปรึกษา เจ้าอาวาสเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนครูผู้สอน ผู้แทนครูพี่เลี้ยง ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนสถานศึกษาใกล้เคียง และผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกิน 5 คน เป็นกรรมการ ให้ประธานกรรมการเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นเลขานุการ